

VUKOVE NAPOMENE O NEMAČKOM JEZIKU I KNJIŽEVNOSTI*

RADOJE SIMIĆ

Filološki fakultet, Beograd

UDK 808.61/.62-01:803.0

Izvorni naučni rad

Primljen: 1. jula 1987.

Prihvaćen: 29. oktobra 1987.

1. Ante rem

Vuk Stefanović se u veliki reformatorski poduhvat upustio po nalogu učenog Jerneja Kopitara. On nije bio valjano pripravljen za taj posao, ali ga je sproveo kako valja. Udružio je svoje lične sposobnosti i praktično poznavanje narodnog duha i jezika sa Kopitarevim širokim obrazovanjem, obaveštenošću o kulturnoj klimi u Evropi i zahtevima vremena.

Ipak, teško je bilo ubediti ljude, pogotovu one od pera, da napuste uobičajeni način pisanja i već ukorenjeni književni jezik: i jedno i drugo — i jezik i pravopis — bili su neuređeni i nepraktični, pa opet su ih se ljudi čvrsto držali. Mnogo više iz političkih nego iz praktičnih razloga: približavanje ruskoj kulturi shvatili su kao odbranu od nacionalnog i verskog pritiska sa zapada.

Vuk je bio primoran — u nastojanju da uvede narodni jezik i uprošćeni pravopis — da traga za valjanim argumentima, za ubedljivim dokazima, za uverljivim primerima. Nemački jezik i nemačka kultura bili su poznati najvećem delu inače malobrojne kulturne publike. Ovo su Vuk i Kopitar umeli korisno da upotrebe.

Sa svoje strane, nemačka kulturna javnost, — pa i ne samo kulturna — iz više razloga je bila zainteresovana za Vukov rad, za balkanske prilike, za zemlje i narode koji su se oslobađali ispod turske vlasti i priključivali Evropi. Zato je Kopitar, ohrabren povoljnim prijemom na koji su naišle narodne pesme, odlučio da narodnu leksiku u Vukovu *Srpskom rječniku* (1818) prevede na nemački i latinski (umesto na ruskoslovenski jezik). Oslonac na nemačku publiku, na nemačku kulturu, na nemačku javnost — umesto na rusku — postao je potreba i običaj. I svedočio je o Vukovom izboru puta kojim će krenuti u evropeizaciju srpske kulture.

O ovoj Vukovoj orijentaciji — koja ga je udaljila od onog dela književne javnosti u Vojvodini koji je zagovarao oslanjanje na Rusiju — svedoči i izbor jezičkih i književnih uzora na koje se ugledao, ili koje je navodio u diskusiji sa protivnicima.

* Srpskohrvatska verzija referata na naučnom simpozijumu u Manhajmu i Hajdelbergu, posvećenom 200-godišnjici rođenja Vuka Stef. Karadžića, održanom juna 1987. godine.

2. De rerum ilterarium

2.1. O značaju nemačke književnosti

Vuk se u svojim radovima dosta često poziva na nemačku književnost i književnike. Po sadržaju su ti osvrti — posebno u prvo vreme — vrlo šturi, i govore o Vukovu površnom poznavanju predmeta. Ali po značaju ti su osvrti veliki: sračunati su na to da ukažu kako treba pisati i govoriti o literaturi.

U diskusiji sa tada uglednim prozaistom Milovanom Vidakovićem (1780—1841) Vuk kao uzgred, i kao od šale, napominje protivniku da bi mogao uzeti »на читанье добре Романе на страннымъ езыцыма«, i upućuje ga »на размышленя о потреби, концу и благовкусномъ виду Романа едного вообще«¹.

A kada Vidaković, ocenivši da je Vuk slabo obavešten, pita kakvi su to romani na koje misli, ovaj — naravno, iz Kopitareve glave, ali iz sopstvenog oštrog pera — odvrća: »Сад му (tj. Vidakoviću — R. S.) не треба казати, да чита Виландова Агатона, Амадиса, Оберона, Аристипа, Златно огледало, Абдерце, и остале; Гетова Вилхелма и Вертера; Фенелонова Телемаха; Бартелимиева Анахарзиса; Лесажева Жилъ Блаза и ромогъ дявола; Голдсмитхова увекфилдскогъ попа; Рихардзонову Кларису; Стернова Шендія, и остале овима подобне романе; него нека узме најгорій нѣмачкій романъ, кои већъ, ни слушкинѣ не читаю, па ће видети, да е паметниѣ написанъ-него нѣговъ Любомиръ«².

U opštim napomenama o ulozi književne kritike Vuk jednom prilikom izjavљуje: »Тако су Ніемци, Французи, Таліані и Енглези своју литературу довели у данашнѣ савршенство (и садъ има у самој Нѣмачкој близу 10 новина, кое само кнѣге рецензираю). И данашній данъ, по свој Нѣмачкој, списатели више пазе (кадъ пишу кнѣге) на рецензенте, него на све друге читателѣ...«³

2.2. Zasnivanje filološke kritike

Mного више podataka, i razložitiju raspravu o njima, daje Vuk u odgovoru na kritiku nekih prevoda iz nemačke književnosti, koji su se pojavili u *Novinama serbskim* 1820. Tekstovi su književnoteorijskoga karaktera (autori Viland i Jung), te služe kao povod Vuku da formuliše sopstvene stavove. U njima se, napominje Vuk, raspravlja o tome »šta je spisatelj i kakav on treba da bude«⁴. »Ovo su stvari« — ovako razmišља Vuk — »koje bi trebalo da svaki spisatelj čita, kadgod sjeda da piše, i kad ustaje od pisanja (kao molitvu pred jelom i poslije jela). Za današnje spisatelje najvažnije je i najnuž-

¹ Vuk St. Karadžić, *O jeziku i književnosti I*, Beograd 1968, 126.

² *O jeziku i književnosti I*, 175—176. — Misli na roman pomenutog pisca Ljubomir u Jelisijumu (1810).

³ *O jeziku i književnosti I*, 144.

⁴ Vuk Stef. Karadžić, *Gramatički i polemički spisi II/1*, Beograd 1897, 95. i d.

nije ono, što kaže Viland, da spisatelj ne treba da gleda, kako će ugoditi *vkusu* prostote (koja ni sama ne zna šta oće, ni šta joj treba...)«⁵.

U osvrtu na srpsku književnost Vuk utvrđuje da se »naši spisatelji još ne mogu u svačemu suditi po ovijem Vilandovijem i Jungovijem pravilima, ali im opet nijesu na odmet niti suviše. I naši spisatelji moraju se starati i truditi, da pišu *najbolje*, kakogođ i Njemački; a što je u Nijemaca više spisatelja, nego u nas čitatelja, to je bolje i lakše za naše spisatelje, n. p. među deset iljada spisatelja teško je biti najbolji, ili između najboljih (za to se oće Viland ili Jung); ali među nekoliko spisatelja, koji se za jedan čas mogu u prste izbrojati, lasno je biti najbolji«⁶.

»Svaki književnik« — i sada Vuk prilazi raspravi o jeziku i stilu — »mora jednako imati pred očima savršenstvo u svom delu, to jest, mora se starati i truditi, da ono bude sa svijem savršeno, a ono će i onako biti savršeno, koliko je moguće. On mora paziti i na najmanje tankosti jezika, gramatike, i štila, pa će se i onako u tom sačuvati od pogrješaka, koliko bude moguće. Istina« — zaključuje Vuk — »da danas našijem jezikom nije tako lasno pisati, kao n. p. Njemačkijem, ili kojijem drugijem, kojijem se tako mlogo pisalo, i u kome su sve riječi prešle preko suda Bog zna koliko puta, i svakoj svoje izvjesno značenje određeno, i mjesto naznačeno; ali opet mislimo..., da današnji naš spisatelj: a) mora znati: sklanjati sva imena i mjestoimenija; b) da mora znati sprezati glagole; v) da mora znati po Srpskom sintaksisu iz riječi razgovore sastavljati (još je ovo najteže za naše spisatelje, budući da su na tuđijem jezicima nauke učili i na njima knjige jednako čitaju: ali opet valja se starati i truditi, koliko je moguće, da se čuva od tuđega sintaksisa); g) da mora imati tvrdnu i postojanu jednakost u pisanju riječi«⁷.

Ovo su osnovi čuvene filološke kritike: oni su izraz tadašnjih prilika u srpskoj književnosti, i Vukove težnje da u njoj zavede red. Pri tome on odustaje od svega onog što književnost čini umetnošću, a pred književnike postavlja minimalne zahteve u pogledu »čistote« i »pravilnosti« jezika. U tom trenutku ova mera je bila blagotvorna, jer je upućivala na jedan model, na jedan objektivni kriterij koji je suprotstavljen opštoj samovolji i rasulu. Kasnije će ova mera postati kočnicom razvoja, dogmatskim načelom koje je spustavalo pisce i koje je moralo biti neutralizirano i odstranjeno da bi književno stvaralaštvo krenulo korak napred.

3. *De rerum linguae*

3.1. O književnom jeziku

Centralno pitanje koje je Vuk razrešavao teorijski i praktično, bilo je pitanje odnosa književnog i narodnog jezika. Osnovicu Vukovih pogleda na to pitanje predstavljaju Kopitarevi stavovi, nasleđeni iz filozofije racionalizma:

⁵ *Gramatički i polemički spisi II/1, 96.*

⁶ *Gramatički i polemički spisi II/1, 98.*

⁷ *Gramatički i polemički spisi II/1, 99.*

a) da narod mora imati književnost na svom jeziku, b) da svaki narodni govor može i mora biti upotrebljen kao književni jezik. Upoznavši se dublje sa problemom, Vuk je — delom ugledajući se na Ljudevita Gaja i ilirce — donekle izmenio svoje poglede, pa je mislio da za književni jezik treba odabrati jedno narodno »narječije«.

3.1.1. Za narodni jezik u književnosti

Vuk u početku zastupa opšti — nedovoljno izdiferenciran i obrazložen — stav o narodnom jeziku u književnosti. Tako on 1817. piše upozoravajući »да Нѣмаца има 30 миліона (то е 6 пута више него Србаља) и да су раздѣлѣни на толика кралѣвства и на различне државе. Па опет...« — наставља он — »у Дрездну и по свој Саксоніи говоре сви као што се пише; дакле Нѣмачкій књижевный языкъ нѣе направлѣнный Австрійскій языкъ, него е Саксонско нарѣчіе (Диалект), кое су сви Нѣмцы узели одъ 300 година за књижевный языкъ (као н. п. да мы садъ узмемо Ерцеговачко или Сремачко); а прѣе 300 година было имъ е свима швабско (южно-Нѣмечко) нарѣчіе књижевный языкъ. Тако су исто постали Талианскій, Францускій и Енглескій књижевный языци...«⁸

Sve ovo Vuk ne kaže da bi naveo svoje sunarodnike da za svoj književni jezik odaberu jedno narječje, jedan narodni govor, nego da bi pokazao neodrživost teze o tuđem jeziku kao književnom ili o jezičkoj mešavini: »нити е коме икадъ пало на умъ да пише языкомъ, коимъ нити ко говори, нити е кадъ говорио!«⁹. »Нѣмцы бы« — упозорава Vuk — »поцркали одъ смія, да имъ ко стане садъ градити новъ языкъ изъ Вулфилина Евангелия и изъ други коекаки стары и новы књига«¹⁰.

Vuk se čak poduhvata da pokaže apsurdnost takvog postupka, naročito ako bi se u njemu primenio postupak kakav koriste srpski književnici mešajući »slavenski« (ruskoslovenski) i narodni jezik svak po svome »vkusu«. On navodi više verzija »očenaša«, u različitim nemačkim prevodima, pa onda nastavlja: »Айде садъ изъ ови оче наша да градимо Нѣмцыма Славеносербски (или Гото-Нѣмачкій) языкъ. Како ћемо? Ево я ћу по моме вкусу овако:

Atta unsar thu in himilion pist,

Gewihit si thin namo

Queme Reich thin,

Werdhe wilja thin, swe in himina, endi in erthu.

Hlaif unsaram tagalihhan gib uns huitu,

Endi farlazz uns unsera skuldi, swe jah weis forlazzan unsaron skuldigon,

Endi ni gliedi unsih in Costunga,

Ouch arlasi uns af thanama ubliu.

⁸ О *jeziku i književnosti* I, 187—188.

⁹ О *jeziku i književnosti* I, 188.

¹⁰ *Cit. mesto.*

»Ово е садъ« — вели Вук — »по моме вкусу добро и лѣпо, али ће доћи кои другчѣга вкуса, па ће почети по своме вкусу свако:

Fater unsar, der thu pist in dem himinam,
Geheiligt werde namo Thein,
Dein Thuidinassus qaeme,
Thin Wille wairthai, so im himile, jah aut erthu,
Unseraz Brot siuteinan gif uns himmadaga,
Und aflet uns unsere Schuld, so wie vergeben unsarima scolon,
Endi füre uns ni in Versuchung,
Ak erlose uns fona Ubile«.

»Сад ће доћи трећий« — objašnjava Vuk — »па ће начинити, по своме вкусу, јоштъ другчѣ, а четвртій јоштъ другчѣ и т. д., иљада людій начинили бы, свакиј по своме вкусу иљаду различни оче наша. Ево овако...« — glasi Vukov zaključak — »гдѣкои наши Списатели граде књижевный языкъ...«¹¹

Argumentišući za narodni jezik u književnosti, Vuk ističe tezu da je on, narodni jezik Srba, mnogo pravilniji od tadašnjeg književnog jezika. Zapravo, narodni jezik njegovih sunarodnika po pravilnosti se može meriti sa nemačkim književnim jezikom kod najboljih pisaca. Zato je nedopustivo kvariti ga mešanjem sa ruskoslovenskim jezikom. »Савъ народъ нашъ« — piše on iste те, 1817. godine — »особито по селима куда не ма много књижевника, говори тако правилно по Грамматици, као што е Шлецеръ или Лесингъ писао Нѣмачки. Само су они списатели и књижевници наши навалили, да исправляю и да поправляю языкъ, кои не знаю народногъ языка, па имъ се чини, да е лакше новъ языкъ начинити, него свой матерный научити«¹².

3.1.2. Na stranputici

Iako je ranije tvrdio da su Nemci uzeli jedno narečje za svoj književni jezik, u trećoj deceniji XIX stoleća Vuk tu misao — u polemikama sa protivnicima reforme — oštro ismejava. »Ja se vrlo moram čuditi« — izjavljuje on čudeći se jednom od njih — »kako ti, po tvojim riječima tako pametan i učen čovek, možeš-misliti i govoriti, kao i dekoji prostaci naši, da su Nijemci od svijui svoji narječija jedno izabrali, te njim pišu!! Zar ti nijesi do sad čuo, da su Nijemci gotovo do Lutora pisali južnonjemačkim narječijem? (t. j. tako su pisali po carskim kancelarijama, a ostali su ljudi pisali, kako su i govorili)«¹³.

U drugom navratu na tu temu, on je ipak umereniji, i sasvim neodređeno kaže: »Sudije će presuditi, jesu li Nijemci, tako kao što ti misliš, od svijui svoji nariječija izabrali ovo, kojijem danas pišu; i kazaće nam, kako su ga

¹¹ O jeziku i književnosti I, 189—190.

¹² O jeziku i književnosti I, 183.

¹³ Vuk Stef. Karadžić, O jeziku i književnosti II, Beograd 1986, 79.

i kad izabrali, i kako mi nama (po želji svojoj) jedno takvo izabrati možemo»¹⁴.

3. 1. 3. Za jedan narodni govor

Kasnije se Vuk i sam vraća onome shvatanju koje je — svakako iz polemičkih potreba više nego iz ubedenja — pobijao. U tom smislu on 1845. god. piše: »(Što ovi naši književnici uzimaju za primjer Nijemce i njihov književni jezik) Nijemaca ima gotovo sedam puta koliko Srba u sve tri vjere, a ima ih najmanje jedanaest puta koliko Srba Grčkoga zakona: i tako u tolíkome narodu, koji je razdieljen na mnogo razlićnijeh država, moraju biti veće razlike između narječija nego u nas. Pa opet Nijemci ne pišu jezikom koji niti se gdje kad govorio niti se danas govori, nego narječijem južnijem, koje se u srednjoj Njemačkoj, n. p. u Saksoniji i oko Rajne, i danas govori. U Njemačkoj književnosti« — nastavlja Vuk — »zna se vrijeme, kad su se knjige pisale u različnijem narječijama, pa poslije, osobito od vremena Luterova, nadvlada ovo i postane književni jezik za sve Nijemce»¹⁵.

Nesto kasnije, u poslanici Antu Kuzmaniću u Zadar, Vuk poručuje svakome da se treba odlučiti za jedan narodni govor u književnosti. A ko se protivi, »i ne može se privoljeti da piše drugim narječijem svoje rođene braće, kao n. p. što su se privoljeli Nijemci i Talijanci, takovi bi činio mnogo pametnije i ljubavi k sebi i svojini prilićnije da piše narječijem svojim (kao što su gdje koji pametni i činili), nego li da kvari i svoje i ono svoje braće rođene...«¹⁶

Ove njegove reči upućene su ilircima u Zagrebu, s čijim se rešenjem da za osnovu uzmu štokavsko narečje i da ga dopune elementima iz čakavskog i kajkavskog — Vuk nije slagao. Ali ne treba shvatiti da je Vuk imao neprijateljski stav prema ilircima. Naprotiv. On 1845. godine piše: »... mi svi valja da se trudimo, dotle da dotjeramo, da nam jezik u knjigama bude tako jednak, da se svaka knjiga može od slova do slova prešampati od Latinski-jeh slova Slavenskima i od Slavenskih Latinskima, pak ćemo onda (i samo onda) biti jedan narod i imati jednu književnost; kao n. p. Nijemci zakona Rimskoga i Lutoranskoga (a kad nam se po vremenu pridruže i ona po rodu i jeziku braća naša zakona Turskoga — po Bosni i Hercegovini — onda ćemo biti kao Nijemci zakona Rimskoga, Lutoranskoga i Kalvinskoga, pa od sviju svaćijoj vjeri čast i poštenje, a od svakoga svome vladaocu pokornost i vjernost)»¹⁷.

Ovde iskrsava jedno od najtežih pitanja u međudodnosima balkanskih Slovena: pitanje jezika i nacije. Vuk ga u posljednjem citatu, ugledajući se na nemačku situaciju, razrešava po načelu jedan jezik — jedan narod. Ovoine. međutim, protivreće neki drugi Vukovi iskazi, koji ukazuju na kompleksni

¹⁴ O jeziku i književnosti I, 108.

¹⁵ Vuk Stef. Karadžić, *Gramatički i polemički spisi III/1*, Beograd 1893, 186.

¹⁶ Vuk Stef. Karadžić, *Gramatički i polemički spisi III/2*, Beograd 1893, 306.

¹⁷ *Gramatički i polemički spisi III/1*, 156.

karakter ovoga u osnovi političkog problema, a politika je — znamo — zasnovana na iracionalnim kategorijama propagande, agitacije, i na taj način stvorenog »mnjenja«. No evo Vukove opaske o tome koja je protivrečna i u sebi i prema onoj koju smo naveli. »Кодъ свакога су народа« — izjavљуje on — »наисвѣтѣ ове трѣ ствари: Закон, языкъ и обычай: тимъ се еданъ съ другимъ родъакаю, и еданъ одъ другогъ разликую. Како народъ изгуби те три светинѣ« — razmišlja dalje Vuk — »онъ изгуби и свое име«¹⁸. Pri tome Vuk zaboravlja da su veru balkanski narodi primili od drugih — pa ipak ostali različiti od njih. Da su drugi primili tuđe ime, pa opet ostali u biti isti narod. Itd.

3. 2. Sitnije napomene o jeziku

Uz pomoć nemačkog modela Vuk razrešava i neka druga jezička pitanja. Navešćemo njegove iskaze o tome bez posebnih komentara.

3. 2. 1. O fonetici i pravopisu

Raspravljajući o jeziku i pravopisu, Vuk u svom prvom kritičkom napisu (1814), objašnjava da je »Гдин Мркаило, у салу дебелого ера, разделио... і от и, давши писмену і силу Нѣмецкога ј, а ижету потврдивши нѣгову стару силу«¹⁹. Preporučuje ovu pravopisnu ispravku i urednicima *Novina serbskih*, da bi se u čitanju moglo razlikovati [i] od [j].

U *Pismenici* odbacuje grčko »th«, pa kaže: »Него ако оће ко нека пише мјесто њега тх, као што Нѣмци и Французи пишу, и као што Г. Мркаило каже: ако ли не ће, а он нека пише као што се и говори«²⁰.

U raspravi o *h*, kojega Vuk nije imao u sopstvenom izgovoru, veli da se ono može »изоставити н. п. хоћу, маховина, духовник, може се писати оћу, лаовина, дуовник. — Или, могло би се« — наставља Vuk — »учинити, да се пише свуда, гди се год у Славенском језику находи, али да се неизговара тврдје него Нѣмецко х без ц; и на тај начин могло би нам (х) од велике потребе и од помоћи бити«²¹.

Nemačkom jezičkom autoritetu Vuk se obraća i kada se suprotstavlja Mrkaljevu defetizmu, odvrћајући ga od ponovnog priklanjaња starom pravopisu. »Што су Нѣмци, већ има неколико година, почели остављати, то е садъ Г. Меркайлъ примио. То е баш као каква мода« — прекорева Vuk Mrkalja — »кадъ продје у Бечу, а у Новомъ Саду и у Земуну онда текъ настае«²².

U *Srpskom rječniku* Vuk pored ostalih slova odbacuje i »ы«, pa kaže da »ovo treba Poljacima i Rusima, kao i Nijemcima, Madžarima i Turcima, a mi mjesto njega imamo i«²³.

¹⁸ O jeziku i književnosti I, 157—158.

¹⁹ O jeziku i književnosti I, 19.

²⁰ O jeziku i književnosti I, 37.

²¹ O jeziku i književnosti I, 39.

²² O jeziku i književnosti I, 138.

²³ Vuk Stef. Karadžić, *Srpski rječnik*, Beč 1818, IX.

Protivnicima što su se potpisali kao »fruškogorski ... vr'ta obrabotateli« Vuk poručuje: »Nijemci učeni pišu istina ne samo Brot i Brod nego i Brodt; ali Freud mjesto Freude (već ako u poeziji, đe se ono e izostavi), i dacher mjesto daher, ne pišu (već ako oni »učeni« Nijemci, koji Njemački jezik tako znadu, kao ovi Fruškogorski baščovani Srpski)«²⁴.

Pisanje *ljucki* (sa c) Vuk obrazlaže time što se »ds i ts pretvara u c; pa to nije samo u našem jeziku, nego i u svakome, n. p. u Njemačkom jeziku blin-zeln, beizen, ätzen, ergetzen, Blitz i t. d. (koje možeš i videti u Adelungu)«²⁵.

Vuk, da pomenemo i to, vrlo tanano zapaža da se *h* u onim govorima srpskohrvatskog jezika gde ga ima, izgovara različito. »I u Bosni« — napominje on — »od varošana, osobito koji su Turskoga zakona, može se čuti tanak izgovor slova *h* (od prilike kao u Njemačkom jeziku *h*)«²⁶.

3. 2. 2. Leksička i druga pitanja

Još na početku svoga rada Vuk pokazuje sklonost za purizmom. Puristički nazori toga doba izbijaju iz mnogih njegovih razmatranja i jezičkih shvatanja.

U prvoj svojoj recenziji (1814) on piše²⁷ pohvalno o zameni ruskoga ягеп (nem. Jager) narodnim *lovac*. U *Srpskom rječniku* (1818) Vuk o purizmu izriče sledeći opšti sud: »Ali zato opet ja tuđe riječi ne branim, nego i ja kažem, da se treba truditi i čistiti jezik od tuđi riječi (ne samo od Turskije, nego i od svaki drugi čije mu drago bile, zašto n. p. Latinske, ili Njemačke riječi nijesu nama ni malo ljepše od Turskije) koliko se može, ali što se ne može ne treba za ono mrziti na jezik ... O ovom je vrijedno« — nastavlja Vuk — »da svaki naš spisatelj (a osobito onaj, koji oće čisti jezik) pročitati predgovor Kampov k njegovom Njemačkom rječniku, koji je pisan radi čišćenja Njemačkog jezika«²⁸.

O nemačkim posuđenicama Vuk se — drugom prilikom — izjašnjava i direktno, i to nepovoljno. Veli »da je bolje reći *terazije* (ili *terezije*), nego *vaga*: jedno zato, što ni od stotine jedan Srbin ne zna što je *vaga*, a *terazije* zna svaki; a drugo, kakogod što je *terazije* Turski, tako je i *vaga* (i *važiti*) Njemački«²⁹. — I opet: »Meni se čini, da i ovostrane dućandžije naše više zovu Schalwage *terazije*, nego *vaga*«³⁰.

Vidimo već da je Vuk s vremenom dovoljno uznapredovao u učenju nemačkog, da je čak mogao o tome voditi minijaturne filološke rasprave. »Ti čini mi se« — karakteristično je mesto u tom pogledu gde Vuk iznosi sopstve-

²⁴ O jeziku i književnosti II, 62—63.

²⁵ O jeziku i književnosti II, 65.

²⁶ Gramatički i polemički spisi III/1, 35.

²⁷ O jeziku i književnost I, 16.

²⁸ Pri tome Vuk navodi: Campe, *Wörterbuch zur Erklärung und Verdeutschung der fremden Ausdrücke*, 2. Aufl., Braunschweig 1813: — *Srpski rječnik* XX.

²⁹ O jeziku i književnosti II, 65.

³⁰ O jeziku i književnosti II, 79.

no mišljenje — »misliš da *kus* (Geschmack) dolazi od *okusiti*, a sad opet od *kusati*«³¹ I dalje s podsmehom: »Es schmeckt mir keine Speise može biti da bi takovi književni Srbin, kao što si ti, preveo: »niedno mi elo nema vkusa«, a za neknjiževne, imaš pravo, on bi kazao »niedno mi elo nie slatko«...«³¹

4. Post rem

Vuk se — možemo reći u zaključku — često i rado služio nemačkim jezikom, nemačkom književnošću, kao i iskustvima nemačke filologije. Otuda je on pre svega uzimao primere i uzore koji će mu poslužiti kao potpora sopstvenim pogledima na književni jezik. U početku su njegove napomene iz ove oblasti dosta škrte i besadržajne, te svedoče o slabom poznavanju materije. Kasnije su Vukova znanja uznapredovala, tako da je u činjenicama postao sigurniji, a u zaključcima određeniji.

Ugledanja na nemačke prilike, i nemačku nauku, bila su Vuku od velike koristi u razrešavanju najvažnijih problema s kojima se sukobljavao u reformi: kada je razmišljao o tipu i fizionomiji književnog jezika, o odnosu književnog i narodnog jezika, o odnosu jednog književnog jezika prema drugima itd. Za sve te probleme, prvo uz Kopitarevu pomoć, a kasnije i samostalno, Vuk je nalazio oslonac u nemačkoj filološkoj nauci. Stoga se s pravom može ustvrditi da je on — Vuk — bio prvi slavista koji je, u filološku misao balkanskih naroda — kad se ova začinjala, — uveo na pravi način iskustva nemačke filologije.

KARADŽIĆ'S BEMERKUNGEN ZUR DEUTSCHEN SPRACHE UND LITERATUR

Zusammenfassung

Vuk Karadžić berief sich bei Erörterungen über Sprache und Literatur zu Beginn seines Schaffens seltener, später jedoch immer häufiger auf deutsche Autoren. Sein Hauptziel dabei war es, seine Ansichten über die Hochsprache bei den Serben zu verteidigen, indem er sich auf das große Ansehen der deutschen Philologie stützte.

* Odnosi se na period 1875—1885. Rad je napisan u periodu 1882. i skupljen na naučnom skupu »Lingvistička i filološka savjetovanja u Jugoslaviji« (Glasnik Beograd, 25—31. III 1983).

¹ Ilse Hahn, *Črnača napad u srpski jezik*, *Srpska književna baština* (Kong. LXIV, no. 429), Beograd, 1971, 231. str. podnaslov: *srpski jezik*.

² Pavle Ivić, *Standardni jezik Srba i Hrvata u drugoj polovini devetnaestog veka*, Slavistična revija, Ljubljana, 1963, XXVI, 3, 231—235.

³ Ilse Hahn u Janu Karadžić: *O jeziku kod Črnoce u periodu od 1804. do 1812. godine*, *Srpska književna baština*, Beograd, 1971, 231. str.

³¹ Cit. mesto.